

РЕЖИМ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНОМУ ПЕРЕСЛІДУВАННЮ: МЕЖІ ЙМОВІРНИХ ДІЙ, СТАЛІСТЬ І ПЕРЕДБАЧУВАНІСТЬ

THE REGIME OF COUNTERACTION TO CRIMINAL INVESTIGATION: THE LIMITS OF POSSIBLE ACTIONS, CONSTANCY AND PREDICTABILITY

Патрелюк Д.А.,
кандидат юридичних наук,
головний оперуповноважений
Департаменту кримінального розшуку
Національної поліції України

У статті розглянуто режим протидії кримінальному переслідуванню як порядок зміни станів указанного виду відносин у часі. Визначено, що основними параметрами режиму є сталість, передбачуваність і межі ймовірних дій (бездіяльності, перешкод, переданої інформації тощо) суб'єктів протидії.

Установлено кореляційні зв'язки між параметрами режиму. Визначено характеристики найбільш прийняттого (з погляду подолання) режиму відносин протидії кримінальному переслідуванню.

Ключові слова: протидія кримінальному переслідуванню, режим протидії, порядок протидії, стан протидії, сталість, передбачуваність протидії, межі ймовірних дій суб'єкта протидії.

В статье рассмотрен режим противодействия уголовному преследованию как порядок изменения состояний указанного вида отношений во времени. Определено, что основными параметрами режима является постоянство, предсказуемость и границы возможных действий (бездействий, препятствий, передаваемой информации) субъектов противодействия.

Установлены корреляционные связи между параметрами режима. Определены характеристики наиболее приемлемого (с точки зрения преодоления) режима отношений противодействия уголовному преследованию.

Ключевые слова: противодействие уголовному преследованию, режим противодействия, порядок противодействия, состояние противодействия, постоянство, предсказуемость противодействия, пределы возможных действий субъекта противодействия.

The article considers the regime of counteraction to criminal prosecution as the order of changing the states of a specified type of relationship in time. It is determined that the main parameters of the regime are constancy, predictability and limits of possible actions (inactions, obstacles, transmitted information) of the subjects of counteraction.

Correlations between the parameters of the regime are established. The characteristics of the most acceptable from the point of view of overcoming the regime of relations of counteraction to criminal prosecution are determined.

Key words: counteraction to criminal prosecution, counteraction mode, procedure for counteraction, state of opposition, persistence, predictability of counteraction, limits of possible actions of the subject of counteraction.

Постановка проблеми. Вектор розвитку криміналістичної науки у ХХІ сторіччі повинен зміститися від дослідження явищ, що вже відбулися (криміналістична діагностика), до передбачення можливих їх станів у майбутньому (криміналістичне прогнозування) і розроблення дієвих заходів реагування з боку правоохоронної системи (криміналістичне моделювання).

Прогнозування майбутнього стану протидії кримінальному переслідуванню має базуватися на ґрунтовному аналізі відомостей про її якісні та кількісні характеристики, момент виникнення (минуле) і режим існування (сучасне). Визначення останнього дозволить отримати дані про межі ймовірних дій суб'єкта протидії, а також сталість і передбачуваність відносин указанного виду, що матиме не лише теоретичне, а й практичне значення під час розроблення заходів задля успішного їх подолання.

Стан опрацювання. Теоретичну основу статті склали праці криміналістів, які приділяли увагу окремим питанням протидії кримінальному переслідуванню, а саме: О.В. Александренко, Р.С. Белкін, В.Д. Грабовський, С.Ю. Журавльов, В.М. Карагодін, Л.В. Лівшиць, А.Ф. Лубін, Р.Г. Мар-

тиненко, А.М. Петрова, П.Т. Скорченко, О.Л. Стулін, В.Ю. Шепітько та інших. Окрім цього, у дослідженні використовувалися праці представників інших юридичних спеціальностей, а також фахівців у галузі фізики, кібернетики, менеджменту, антикризового управління та представників суміжних наук, які розглядали режими функціонування цілісних систем, їх рівновагу, сталість і передбачуваність ймовірних станів (С.С. Алексєєв, Р.Є. Бішоп, А.Л. Гапоненко, Т.Г. Краснова, Л.В. Крупа, В.Д. Калашников, О.В. Коломойченко, С.В. Мельник, В.Є. Рохчін, К.В. Сибікеєв, Л.В. Таран, Є.І. Юревич та інші).

Метою статті є науковий результат у вигляді визначення режиму протидії кримінальному переслідуванню. Завдання дослідження такі: 1) визначення поняття режиму протидії кримінальному переслідуванню; 2) дослідження параметрів режиму протидії кримінальному переслідуванню (меж ймовірних дій, сталості та передбачуваності).

Виклад основного матеріалу. Поняття «режим» усе частіше використовується в законодавстві, гуманітарних, природничих і математичних науках. Водночас слід зазначити, що в усіх указаних сферах підходи до розуміння вказаної наукової категорії різняться.

Так, у державному управлінні визначають політичний режим, під яким розуміють підсумковий стан суспільства, що складається в результаті взаємодії та протидії різних політичних сил [1, с. 7].

У гідрології під режимом розуміються закономірні зміни стану водного об'єкта [2, с. 6].

У Законах України «Про правовий режим надзвичайного стану» та «Про правовий режим воєнного стану» надзвичайний і воєнний стан визначаються як особливий правовий режим, який вводиться на окремій місцевості (*місце*) у разі (*причина*) <...>, передбачає надання відповідним органам повноважень (*межі ймовірних дій*) <...>, необхідний для (*мета*) <...> із зазначенням строку (*час*) таких обмежень (*курсив наш – Д. П.*) [3; 4].

Із наведеного випливає, що в загальному вигляді режим відносин законодавець ототожнює з їх станом. Останній має свої причини та мету, існує в певних умовах (час і місце), а також викликає зміну меж імовірних дій, бездіяльності, перешкод тощо (далі – дії), створених їх суб'єктами.

Що з переліченого (причина виникнення; межі можливих дій; час, місце, мета існування) є параметром режиму відносин? Очевидно, що причина виникнення, так само, як умови (час, місце) і мета існування, знаходяться поза самими відносинами, через що параметром їх режиму бути не можуть.

На наш погляд, із наведеного лише межі ймовірних дій суб'єкта можуть бути віднесені до параметрів режиму існування відносин загалом і протидії кримінальному переслідуванню зокрема. Пояснення є те, що визначення меж можливих дій суб'єкта є наслідком введення режиму.

Водночас не можна ототожнювати режим і стан відносин протидії кримінальному переслідуванню, оскільки перший відображає динамічний їх бік, другий – статичний, тобто характеристику в окремий момент. Іншими словами, режим визначає, як змінюється стан відносин.

С.С. Алексєєв визначає правовий режим як *порядок* правового регулювання, який забезпечується [5, с. 185]. Через поняття «порядок» визначають правовий режим також Л.К. Крупа і Л.В. Таран [6, с. 12; 7, с. 86].

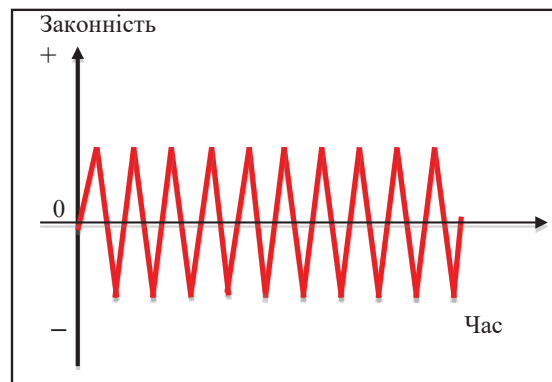
Аналогічну позицію займають і податківці. Так, ст. 11 Податкового кодексу України передбачає існування спеціального режиму оподаткування, який є системою заходів, що визначає особливий *порядок* оподаткування окремих категорій господарюючих суб'єктів [8].

Аналізуючи наведені визначення, можна дійти висновку, що термін «правовий режим» уживається, як правило, для позначення процесу регулювання суспільних відносин. Ми ж ставимо іншу мету – визначення закономірностей існування та прогнозування їх розвитку, зв'язку з чим вважаємо термін «правовий режим» неприйнятним через його невідповідність цілям нашого дослідження.

Разом із тим не будемо відкидати позиції вчених щодо визначення режиму через поняття «порядок». У подальшому ця теза буде використана під час фор-

мулювання поняття «режим протидії кримінальному переслідуванню», але перед цим пропонуємо розглянути його параметри.

Взаємна протилежність векторів впливу учасників надає відносинам протидії кримінальному переслідуванню коливального характеру. Зобразимо це графічно (мал. 1).

Мал. 1. Коливальний характер відносин протидії кримінальному переслідуванню

У фізиці коливанням називають специфічні зміни стану системи різної фізичної природи, для яких спостерігається певна повторюваність у часі [9, с. 17].

Аналіз праць, присвячених кібернетичному прогнозуванню розвитку систем, дозволяє встановити, що режим розуміється як *порядок* зміни початкових величин параметрів системи з часом внаслідок дії впливу на них. При цьому параметрами системи є амплітуда, тобто відхилення від точки рівноваги; частота відхилень; сталість (інертність) системи та її передбачуваність (можливість переведення в автоматичний режим) [10, с. 33].

Амплітуда, тобто відхилення від точки рівноваги, тотожна визначеному нами раніше параметру режиму протидії – «межі ймовірних дій» суб'єктів.

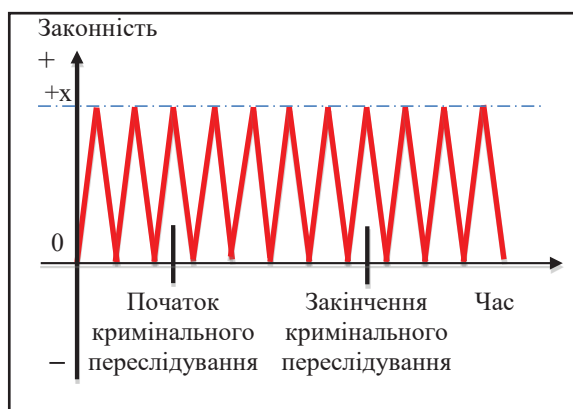
Застосування параметрів сталості та передбачуваності до відносин протидії кримінальному переслідуванню, на наш погляд, є цілком логічним і корисним. Це дозволить дослідити властивість указаних відносин зберігати незмінними свої стани в певний час, зокрема й у майбутньому.

Водночас варто зауважити, що частота відхилень, тобто вчинення дій із протидії кримінальному переслідуванню, нерідко залежить не від суб'єктів протидії, а визначається активністю самого кримінального переслідування. У зв'язку із цим надавати характеристику частоти відхилень відносин протидії кримінальному переслідуванню вважаємо недоцільним.

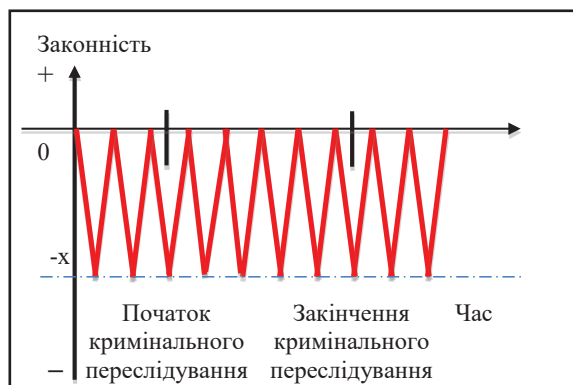
Підсумовуючи викладене, режим протидії кримінальному переслідуванню можна визначити як порядок зміни стану відносин протидії кримінальному переслідуванню в часі за параметрами сталості, передбачуваності та меж імовірних дій (бездіяльності, перешкод, переданої інформації тощо) суб'єктів протидії.

Дослідимо більш детально параметри режиму відносин протидії.

Межі ймовірних дій суб'єкта протидії. Кожна хвиля на графіках відповідає окремій дії протидіючого суб'єкта. Так, на мал. 2 і 3 зображені режими сталої рівноважної протидії, тобто такого існування відносин протидії кримінальному переслідуванню, за якого її стан стабільно перебуває у визначених межах ймовірних дій суб'єкта (від «0» до «+x» для мал. 2; від «0» до «-x» для мал. 3), при цьому «-x» – межа протидії кримінальному переслідуванню, яка визначає максимально можливу незаконну дію суб'єкта щодо перешкоджання кримінальному переслідуванню. У загальному вигляді такою крайньою межею є особливо тяжкий злочин, учинений з метою протидії (убивство працівника правоохоронного органу, потерпілого, свідка); менш тяжкими є насильство, знищення чи пошкодження майна; фальсифікація тощо; «+x» – межа законної протидії кримінальному переслідуванню, яка визначає найбільш тактично та стратегічно грамотну законну дію суб'єкта, спрямовану на перешкоджання кримінальному переслідуванню. Прикладом може слугувати відмова від надання показань; їх зміна; отримання статусу, який унеможливує кримінальне переслідування, тощо; «0» – відсутність будь-якої протидії кримінальному переслідуванню. Стан протидії на позначці «0» – головна мета подолання протидії кримінальному переслідуванню. На досягнення протидією позначки «0» повинні бути спрямовані всі дії учасників процесу, зацікавлених у її подоланні.

Мал. 2. Режим сталої рівноважної законної протидії кримінальному переслідуванню

Мал. 3. Режим сталої рівноважної незаконної протидії кримінальному переслідуванню

У прикладних науках стан системи, за якого її характеристики не змінюються з часом, називається рівновагою [11].

Грунтуючись на цьому визначенні, можна вказати, що рівноважна протидія кримінальному переслідуванню – це стан відносин протидії кримінальному переслідуванню, за якого їх характеристики (межі ймовірних дій суб'єкта, відповідність закону) не змінюються з часом.

У процесі виникнення, зміни й припинення відносин протидії кримінальному переслідуванню їх режим може неодноразово змінюватися.

Викладене ставить проблему визначення сталості та передбачуваності режиму протидії кримінальному переслідуванню в майбутньому задля моделювання нейтралізуючого впливу на неї. У цьому ключі, на наш погляд, варто зауважити, що вплив на протидію кримінальному переслідуванню вважатиметься нейтралізуючим за таких умов:

- 1) спрямованість на подолання протидії кримінальному переслідуванню;
- 2) його організація (здійснення) стороною кримінального переслідування.

Сталість. З аналізу дисертації Л.В. Лівшиця можна дійти висновку, що сталістю він називає типовість для певного суб'єкта протидії [12, с. 45]. Наведене визначення, на наш погляд, не зовсім відповідає сутності поняття «сталість». Поясненням такої позиції науковця є його прихильність до діяльнісного підходу до визначення сутності протидії кримінальному переслідуванню, тобто протидія розглядається як діяльність суб'єкта. Як наслідок, Л.В. Лівшиц уклав у власне розуміння сталості завуальовану вказівку на індивідуальність, своєрідність рис, притаманних цьому суб'єкту.

На противагу названому підходу ми схильні вважати, що протидія являє собою суспільні відносини, а тому їх властивості загалом (і сталість зокрема) залежать не лише від окремого суб'єкта протидії, а визначаються всіма учасниками кримінального конфлікту та сукупністю інших чинників.

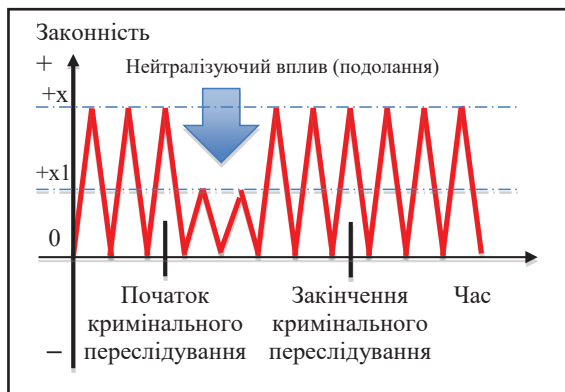
Сталість як характеристика стану розглядається і в економічних науках, наприклад, у менеджменті й антикризовому управлінні. Так, низка вчених-економістів, серед яких А.Л. Гапоненко, Т.Г. Краснова, В.Д. Калашников, О.В. Коломойченко та В.С. Рохчін, визначають сталість організації як відносну незмінність її основних параметрів, здатність залишатися незмінною протягом певного часу [13, с. 115].

Наведене визначення не може бути прийняте для цілей нашого дослідження, оскільки не враховує впливу протидіючих сил, які мають місце між протидіючими суб'єктами відносин. За таких умов сталість режиму протидії кримінальному переслідуванню, на наш погляд, набуває зовсім іншого сенсу.

Сталість протидії кримінальному переслідуванню являє собою властивість відносин протидії кримінальному переслідуванню існувати в рівноважному (незмінному протягом тривалого часу) стані, незалежно від нейтралізуючого впливу з боку сторони кримінального переслідування.

Розглянемо залежність режиму протидії кримінальному переслідуванню від здійснення нейтралізуючого впливу на нього (мал. 4–6).

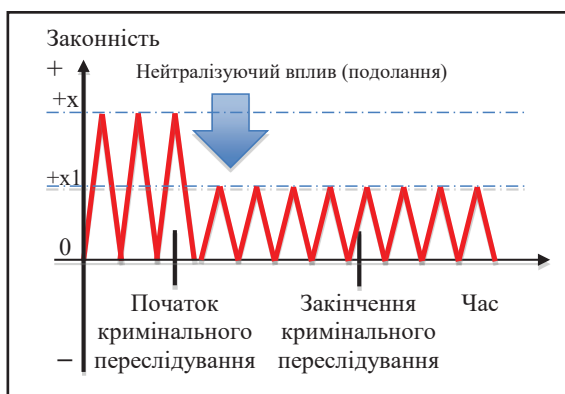
Так, якщо внаслідок нейтралізуючого впливу режим протидії кримінальному переслідуванню змінюється, але в подальшому повертається до початкового стану, таку властивість назвемо сталістю першого порядку (мал. 4).

Мал. 4. Сталість протидії кримінальному переслідуванню першого порядку

Прикладом сталості протидії кримінальному переслідуванню першого порядку є ситуація, коли свідок уникає надання показань. Так, частково надавши свідчення на початковому етапі кримінального провадження, свідок відмовляється їх конкретизувати в подальшому (спочатку уникає явки до слідчого, а за умови застосування приводу відмовляється від надання показань, посилаючись на право, передбачене ст. 63 Конституції України).

Якщо ж унаслідок нейтралізуючого впливу режим протидії кримінальному переслідуванню змінюється, але в подальшому не повертається до початкового режиму, а переходить у новий рівноважний стан, таку властивість назвемо сталістю другого порядку (мал. 5).

Мал. 5. Сталість протидії кримінальному переслідуванню другого порядку

Прикладом може слугувати ситуація, яка мала місце на досудовому розслідуванні серії тяжких і особливо тяжких корисливо-насильницьких злочинів, учинюваних протягом 2014 р. на території Дніпропетровської області організованою злочинною групою у складі 7 осіб [14].

Усі злочинці на момент затримання були неодноразово засуджені, знайомі з методами оперативно-розшукової та слідчої роботи, тому жорстко протидіяли кримінальному переслідуванню як законними (затягуючи слідство, відмовляючись від показань, надаючи хибні свідчення, «зриваючи» вивози зі слідчого ізолятора тощо), так і незаконними способами (підкуповуючи, залякуючи та шантажуючи потерпілих і свідків). Діями оперативників вдалося нейтралізувати протидію одного, а згодом ще одного члена злочинного угруповання, які надали правдиві свідчення, висвітливши власні ролі в групі, водночас уникали надання інформації відносно інших співучасників. Таким чином, протидія кримінальному переслідуванню значно послабилася, проте не зникла, а перейшла в інший режим.

Практиці відомі випадки, коли в результаті нейтралізуючого впливу мала місце раптова або поступова втрата сталості, тобто непередбачувана зміна режимів протидії як за характером (законна – незаконна), так і за межами ймовірних дій суб'єктів протидії («+x» – «-x») (мал. 6).

Мал. 6. Втрата сталості протидії кримінальному переслідуванню

Прикладом утрати сталості режимом протидії можуть слугувати дії «П», який звернувся до правоохоронних органів із заявою про спільне вчинення серії кваліфікованих крадіжок з офісів підприємств і домоволодінь громадян із трьома особами, які на той час уже були затримані та перебували під вартою. «П» надавав свідчення відносно своїх спільників і себе, співпрацював зі слідством до обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту. Уже після цього він почав змінювати свідчення, а згодом утік з-під домашнього арешту [15].

Наведене викликає закономірне запитання: який режим протидії кримінальному переслідуванню найбільш прийнятний для подолання? Спробуємо дати відповідь на це запитання під час розгляду передбачуваності відносин протидії кримінальному переслідуванню.

Передбачуваність. Сталість, з одного боку, наділяє режим відносин протидії кримінальному переслідуванню передбачуваністю, необхідною для прогнозування їх майбутніх станів і розроблення заходів ефективного нейтралізуючого впливу на них. З іншого ж

у результаті нейтралізуючого впливу сталість повинна втрачатися, а з нею може зникнути й передбачуваність.

На важливості передбачення можливих варіантів поведінки та дій зацікавлених осіб наголошували О.В. Александренко [16, с. 157], Р.С. Белкін [17, с. 655], В.Ю. Шепітько [18, с. 93] та інші. Проте зазначені науковці не визначали, яким чином це можливо зробити та які фактори впливають на передбачуваність протидії кримінальному переслідуванню.

Викликають сумніви також рекомендації В.Д. Грабовського й А.Ф. Лубіна щодо «рефлексивного розмірковування: «що б я робив на місці адвоката, якби мені знадобилося опорочити факт вилучення (фіксації та ін.)». Учені стверджують, що цей підхід буває дуже ефективним [19, с. 152]. На наш погляд, таке ізольоване передбачення-розмірковування, котре базується виключно на аналізі можливих дій уявного узагальненого суб'єкта (адвоката), без урахування минулого (момент і причини виникнення) і сучасного (режим і його сталість) протидії кримінальному переслідуванню, позбавлене сенсу та малоефективне.

У загальному вигляді підхід до вирішення ситуації розкриває П.Т. Скорченко, зауважуючи, що під час аналізу поведінки конфліктуючих сторін завжди можна знайти щось об'єктивне, загальнообов'язкове, яке можна до деякої міри передбачити, чим можна керувати [20, с. 59].

Р.Г. Мартиненко вказує, що слідчий повинен мати певний набір оцінок і прогнозів поведінки підозрюваного, а також варіантів таких оцінок і прогнозів [21, с. 161]. На думку С.Ю. Журавльова, це дасть можливість правильно визначати змістовну сторону поведінки протидіючої особи, передбачити небажані його дії, а також більш-менш детально відслідкувати ланцюг причин і наслідків, що призвели до конкретного вчинку [22, с. 70].

На наше переконання, передбачуваність покликана дати стороні кримінального переслідування розуміння варіантів майбутнього розвитку подій у кримінальному провадженні, а не причин, які спонукали суб'єкта до протидії. Таким чином, погоджуючись із важливістю всебічного дослідження обставин справи, зокрема причин поведінки суб'єкта, вважаємо логічним припущення, що передбачуваність і всі міркування слідчого повинні бути спрямовані в майбутнє, ґрунтуючись на минулому (причини) і враховуючи сучасне (режим, сталість), тобто від причин до наслідків, а не навпаки.

Особливої уваги заслуговує позиція В.М. Карагодіна, котрий говорив про необхідність створення автоматичних банків даних про діяльність деяких суб'єктів зі створення протидії розслідуванню на основі попередньої їх поведінки. Ця інформація, на думку вченого (з урахуванням особи злочинця), надала б можливість передбачити розвиток протидії, а також реакцію на застосування різних тактичних прийомів [23, с. 128].

Наведена позиція не має заперечень, а проаналізувавши її з позицій нашого дослідження, можна

дійти висновку, що ефективно нейтралізувати можна лише таку поведінку, яка є передбачуваною.

Із цього приводу А.М. Петрова вказувала, що задля успішного вирішення завдань нейтралізації протидії розслідуванню слідчий, окрім іншого, повинен з'ясувати конкретні факти протидії й оцінити їх із позиції сталості й організованості [24, с. 75].

Таким чином, ефективність моделювання заходів із подолання протидії прямо залежить від передбачуваності, яку визначає сталість режиму. Так, високою передбачуваністю наділена стала протидія першого порядку, низькою – стала протидія другого порядку. Окремим питанням є передбачуваність протидії, яка втратила сталість.

У своїй дисертації О.Л. Стулін писав, що окремим випадком раптовості є непередбачуваність, яка є лінією поведінки сторони захисту, котру неможливо успішно прогнозувати. «Коли ти непередбачуваний, ти невразливий» – говорить народна мудрість [25, с. 111].

Повністю поділяючи позицію вченого, вважаємо, що протидія кримінальному переслідуванню, режим якої не наділений сталістю (хаотична протидія), не піддається передбачуваності й ефективному подоланню.

Ефективність нейтралізуючого впливу, на наш погляд, полягає у контрольованому подоланні протидії, тобто в забезпеченні поступальної (незалежно від швидкості) зміни її стану від вихідних значень «+х» («-х») до «0» (мал. 7).

Мал. 7. Ефективне подолання протидії кримінальному переслідуванню

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна дійти деяких висновків.

1. Режим протидії кримінальному переслідуванню – порядок зміни стану відносин протидії кримінальному переслідуванню в часі за параметрами сталості, передбачуваності та меж імовірних дій (бездіяльності, перешкод, переданої інформації тощо) суб'єктів протидії.

2. Рівноважна протидія кримінальному переслідуванню – це стан відносин протидії кримінальному переслідуванню, за якого їх характеристики (межі ймовірних дій суб'єкта, відповідність закону) не змінюються з часом.

3. Сталість протидії кримінальному переслідуванню – це властивість відносин протидії кримінальному переслідуванню існувати в рівноважному стані, незалежно від нейтралізуючого впливу з боку сторони кримінального переслідування. Сталість протидії кримінальному переслідуванню може бути першого порядку (дії, бездіяльність чи створені перешкоди суб'єктів протидії тривалий час перебувають у визначених межах і відповідності (невідповідності) закону, незалежно від нейтралізуючого впливу на них); другого порядку (дії, бездіяльність чи створені перешкоди суб'єктів протидії тривалий час перебувають у визначених межах і відповідності (невідповідності) закону

лише за відсутності нейтралізуючого впливу на них (подолання протидії), а під його дією режим існування змінюється).

4. Передбачуваність протидії кримінальному переслідуванню може бути високою (притаманна протидії, наділений сталістю першого порядку); низькою (нею наділена стала протидія другого порядку).

Хаотична (нестала) протидія є непередбачуваною.

Перспективи подальших досліджень полягають у проведенні наукових досліджень, присвячених визначенню моменту закінчення протидії кримінальному переслідуванню та її результатам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сибикеев К.В. Государственное и муниципальное управление. М.: Издательство «Эксмо». 2008. 30 с.
2. Мельник С.В. Загальна гідрологія: конспект лекцій для студентів екологічних факультетів. Одеса: Наука і техніка, 2009. 124 с.
3. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України. URL: www.rada.gov.ua.
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України. URL: www.rada.gov.ua.
5. Алексеев С.С. Общие дозволения и общие запреты в советском праве. М.: Юрид. лит., 1989. С. 185.
6. Крупа Л.В. К вопросу о юридическом содержании понятия специальный правовой режим. Господарське право. 2001. № 2. С. 12.
7. Таран Л.В. Специальный правовой режим предпринимательской деятельности в свободных экономических зонах Украины (комплексное исследование). Харьков: СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2004. 255 с.
8. Податковий кодекс України. URL: www.rada.gov.ua.
9. Бишоп Р. Колебания. М.: Наука. 1979. 160 с.
10. Юревич Е.И. Теория автоматического управления. 4-е изд., перераб. и доп. СПб.: БХВ-Петербург, 2016. 506 с.
11. Рівновага. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Механічна_рівновага.
12. Лившиц Л.В. Проблемы преодоления противодействия расследованию преступлений несовершеннолетних: дис. канд. юрид. наук: 12.00.09. Уфа, 1998. 263 с.
13. Григорян Е.С., Яшин Н.С. Методологические аспекты обеспечения устойчивости предприятия. Вест. гос. соц.-экон. ун-та. 2014. № 5 – С. 113–117. URL: www.penzgtu.ru/fileadmin/filemounts/e_m/staff/publish/grigoryan/3.pdf.
14. Справа № 1/786-2015, знаходиться в архіві Індустріального районного суду, м. Дніпро, КП № 1201504066000285 від 16.02.2015 р.
15. Справа № 432-2014к, знаходиться в архіві Соборного районного суду м. Дніпро, КП № 12014040650003648 від 13.10.2014 р.
16. Александренко О.В. Криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2004. 253 с.
17. Белкин Р.С. Курс криминалистики: учеб. пособие для вузов. 3-е изд., доп. М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. 837 с.
18. Коновалова В.Е., Шепитько В.Ю. Обыск: тактика и психология. Харьков: «Гриф», 1997. 80 с.
19. Криминалистика. Расследование преступлений в сфере экономики / под ред. В.Д. Грабовского, А.Ф. Лубина. Нижний Новгород, 1995. 400 с.
20. Скорченко П.Т. Криминалистика. Технично-криминалистическое обеспечение расследования преступлений: учебное пособие. М.: Былина, 1999. 272 с.
21. Мартыненко Р.Г. Коммуникативное противодействие расследованию: дис. канд. юрид. наук: 12.00.09. Краснодар, 2004. 194 с.
22. Журавлев С.Ю. Противодействие деятельности по раскрытию и расследованию преступлений и тактика его преодоления: дис. канд. юр. наук: 12.00.09. Нижний Новгород, 1992. 201 с.
23. Карагодин В.Н. Вопросы информационного обеспечения расследования в условиях противодействия заинтересованных лиц. Проблемы программирования, организации и информационного обеспечения предварительного следствия: межвузовский научный сборник. Уфа: Башк. ун-т., 1989. С. 128–129.
24. Петрова А.Н. Противодействие расследованию, криминалистические и иные меры его преодоления: дис. канд. юрид. наук: 12.00.09. Волгоград, 2000. 254 с.
25. Стулин О.Л. Тактические основы преодоления умышленного противодействия расследованию преступлений: дис. канд. юрид. наук: 12.00.09. Санкт-Петербург, 1999. 171 с.